

ความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่เปิดโล่ง ริมคลองโอ่งอ่างกับชุมชนบริเวณโดยรอบ

สุรักษ์ ขุนทอง ¹

ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Surak.Khunthong@gmail.com

สินีนารถ ศุกลรัตน์เมธี ²

ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Sineenartsu@hotmail.com

Received 2019-10-10; Revised 2020-02-23; Accepted 2020-03-20

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างกับชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างกับชุมชนบริเวณโดยรอบ ในด้านองค์ประกอบทางกายภาพและด้านพฤติกรรมของผู้ใช้พื้นที่ 2) เพื่อเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมต่อการพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างให้สัมพันธ์กับชุมชนบริเวณโดยรอบ เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย การสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่เปิดโล่ง และแบบสอบถามกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่เปิดโล่งและในชุมชนต่างๆ

ผลวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนโดยรอบกับการใช้พื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง เกิดจากการใช้พื้นที่โดยเฉพาะกิจกรรมด้านการค้าขาย ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในการใช้งานและเกิดการเกื้อหนุนกัน ระหว่างคนในชุมชนและผู้มาใช้งาน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางด้านสังคม ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาในการใช้พื้นที่เปิดโล่งคือ การเข้าถึงพื้นที่ที่ยังขาดการเชื่อมต่อที่ดี พื้นที่กิจกรรมยังไม่ตอบสนองต่อการใช้งานของคนส่วนใหญ่ และพื้นที่ยังขาดการจัดการที่ดี นอกจากนี้พบว่าปัจจัยด้านประชากรและระยะความใกล้ไกลของชุมชน โดยสรุปก็ส่งผลกระทบต่อทัศนคติและความรู้สึกของผู้ใช้งาน โดยผู้ใช้งานที่อาศัยอยู่ในชุมชนใกล้พื้นที่เปิดโล่งมักจะมาใช้พื้นที่บ่อยครั้ง จึงมีความสัมพันธ์กับพื้นที่เปิดโล่งมากกว่าผู้ใช้งานที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ไกลออกไป

แนวทางที่เหมาะสมต่อการพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างให้สัมพันธ์กับชุมชนบริเวณโดยรอบ คือ 1) การเชื่อมต่อเส้นทางและสร้างการเข้าถึงพื้นที่ ทั้งการเชื่อมต่อระหว่างถนน ทางเดินและพื้นที่กิจกรรม 2) การจัดการและจัดสรรพื้นที่

¹ นักศึกษาหลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ทำกิจกรรม ให้ตอบสนองต่อผู้ใช้งานทุกกลุ่ม 3) การปรับปรุงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ในด้านความงาม ความปลอดภัย ตลอดจนเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ใช้สอยพื้นที่ให้เพียงพอและมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: พื้นที่เปิดโล่ง การฟื้นฟู คลองโอ่งอ่าง พฤติกรรมภายใน ย่านชุมชนเก่า

Relationships Between The Use Of Ong-Ang Canal Promenade and Its Surrounding Neighbourhoods

Surak Khunthong¹

*Department of Urban Design and Planning, Faculty of Architecture, Silpakorn University
Surak.Khunthong@gmail.com*

Sineenart Sukolratanamatee²

*Department of Urban Design and Planning, Faculty of Architecture, Silpakorn University
Sineenartsu@hotmail.com*

Abstract

This is a study about the relation of the Ong-Ang Canal promenade area utilization and surrounding communities; moreover, this research aims 1) to study the relationships between the use of Ong-Ang Canal promenade and its surrounding neighborhoods in terms of its physical components and users' behaviours, and 2) to suggest improvements for further developments to help promote relationships between the public space and its surrounding neighbourhoods. The research included a survey of the open space's physical environment and a questionnaire related thereto. The questionnaire respondents consisted of the open space users and tenants of the surrounding neighborhoods.

¹ Master of Landscape Architecture Program, Faculty of Architecture, Silpakorn University.,

² Assistant Professor, Ph.D., Department of Urban Design and Planning., Faculty of Architecture, Silpakorn University.

The research result found that the relation of the surrounding communities and the Ong-Ang Canal's promenade area utilization draws heavily from trading activities which creates a social relationship between people in the communities and the areas' users. Additionally, the factors which cause the problems of the promenade areas are the lacks a adequate access and connection to other areas, shortfalls when it comes to meeting the needs of users, and poor management of the area. Apart from the aforementioned factors, the factors of the population and the community's distance in summary affect the users' attitudes and feelings as well. Those in communities in close proximity of the promenade area tend to use the area frequently; therefore, they have a closer relationship to the open area than the users who come from further away communities.

The research recommendations include 1) improving accessibility and connection network within the open space, streets, pedestrian routes, and activity areas; 2) adding appropriate areas to promote activities of all users of all age groups and purposes; and 3) improving the physical environment to promote safety, sound facilities, and aesthetics.

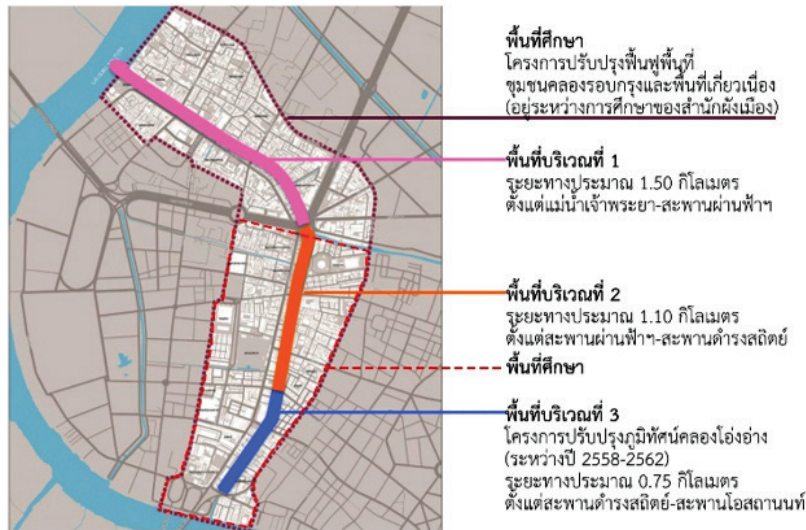
Keywords: Open space, Revitalization, Ong-Ang Canal, Covert behavior, Traditional communities

บทนำ

ปัจจุบันการพัฒนาพื้นที่สาธารณะในกรุงเทพมหานคร เป็นนโยบายหลักที่ภาครัฐให้ความสำคัญ เพื่อช่วยส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ดียิ่งขึ้นและเป็นแนวคิดหลักในกระบวนการฟื้นฟูเมือง ที่จะส่งผลให้ลำคลองและพื้นที่เกี่ยวเนื่องกลับมามีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนเมือง

คลองโอ่งอ่าง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคลองรอบกรุงตอนล่าง เป็นโบราณสถานที่สำคัญ ที่ได้รับการขุดขึ้นในปี พ.ศ. 2328 พื้นที่เปิดโล่งริมคลองมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2543-2558 พื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างได้เผชิญกับปัญหาการบุกรุกพื้นที่จากปัญหาดังกล่าว สำนักการวางผังและพัฒนาเมืองร่วมกับกรุงเทพมหานคร ได้มีการดำเนินการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองตามยุทธศาสตร์ของผังแม่บทการฟื้นฟูย่านเมืองเก่า

พ.ศ. 2575 โดยมีแผนการปรับปรุงชุมชนเมืองและพื้นที่เกี่ยวเนื่องริมคลองในกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งพื้นที่ชุมชนเมืองและพื้นที่เกี่ยวเนื่องบริเวณริมคลองรอบกรุงตอนบนหรือคลองบางลำพูเป็นพื้นที่นำร่องที่ได้มีการศึกษาเชิงลึก โดยภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำหรับพื้นที่บริเวณริมคลองโอ่งอ่างนั้นพบว่ายังไม่ได้มีการศึกษาในเชิงลึก แต่ได้มีการดำเนินการปรับปรุงพื้นที่อยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2558-2562 จากทางกรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ตามการปรับปรุงพื้นที่ดังกล่าวยังไม่ได้ตอบสนองต่อการใช้งานที่สัมพันธ์กับชุมชนบริเวณโดยรอบ ดังเห็นได้จากการสำรวจเบื้องต้น และเสียงสะท้อนจากคนในชุมชน ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวข้างต้นงานวิจัยนี้จึงทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างกับชุมชนบริเวณโดยรอบ เพื่อหาแนวทางที่จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งริมคลองให้สามารถใช้งานได้เต็มศักยภาพ

ภาพที่ 1 พื้นที่ตามแผนการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่พื้นที่ชุมชนคลองรอบกรุงและพื้นที่ต่อเนื่อง
ที่มา: ดัดแปลงจาก สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2560

วัตถุประสงค์การวิจัย

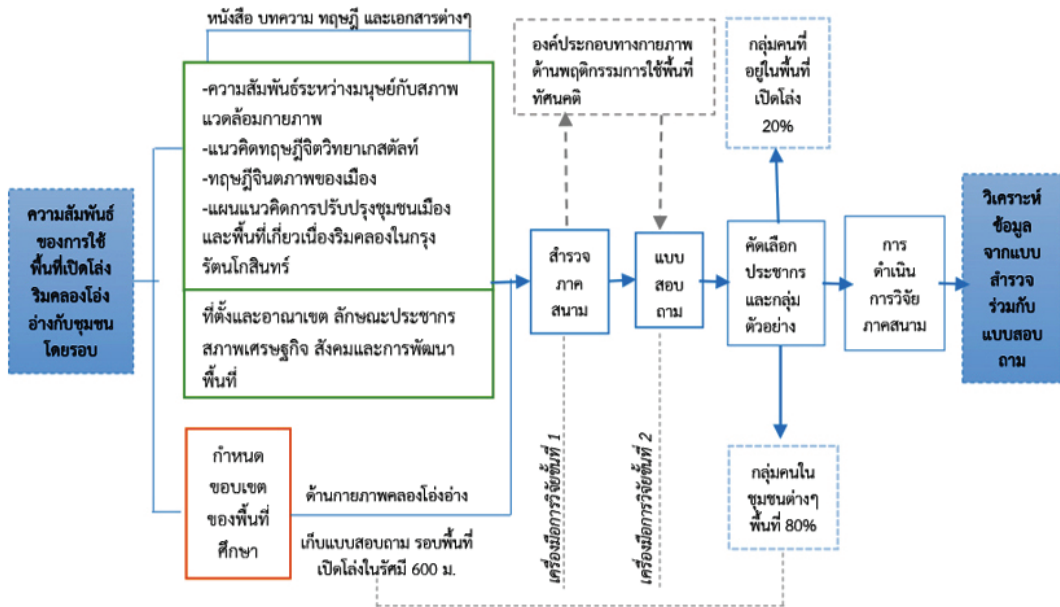
1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างกับชุมชนบริเวณโดยรอบ ในด้านองค์ประกอบทางกายภาพและพฤติกรรมของผู้ใช้พื้นที่
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมต่อการพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างให้สัมพันธ์กับชุมชนบริเวณโดยรอบ

พื้นที่ศึกษาระเบียบวิธีวิจัย

พื้นที่ศึกษาของการวิจัยนี้คือ พื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ตามโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์คลองโอ่งอ่าง (ดูภาพที่1) โดยกรุงเทพมหานคร เพื่อจัดระเบียบและแก้ไขปัญหาสิ่งปลูกสร้างที่รุกล้ำ ยานสะพานเหล็ก และคืนพื้นที่สาธารณะ พัฒนาสภาพแวดล้อม (นฤมล รัตนสุวรรณ, 2561) โดยพื้นที่ดังกล่าว

ตั้งอยู่ในท่ามกลางบริบทย่านชุมชนเก่าที่มีความหลากหลายทางด้านสังคมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่คลองโอ่งอ่างมาตั้งแต่อดีต

กระบวนการวิจัยประกอบด้วย 1) กำหนดหัวข้อศึกษาและวางแผนโครงการวิจัย เป็นขั้นตอนในการตั้งคำถามเพื่อกำหนดหัวข้อในการศึกษา 2) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎี จากหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษา 3) ศึกษาลักษณะกายภาพของพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 4) สัมภาษณ์ภาคสนาม เพื่อศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพ พร้อมกับการสังเกตพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชน 5) ออกแบบสอบถามโดยการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภาคสนาม มาวิเคราะห์และกำหนดตัวแปร พร้อมทั้งคัดเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 6) ดำเนินการวิจัยภาคสนาม โดยการเก็บข้อมูลแบบสอบถามพร้อมทั้งการสังเกต และ 7) วิเคราะห์ข้อมูลสรุปผล เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (ดูภาพที่2)

ภาพที่ 2 กรอบกระบวนการวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย, 2560

1. กรอบแนวคิดและทฤษฎี

การวิจัยนี้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างกับชุมชนบริเวณโดยรอบ หาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางกายภาพและพฤติกรรมการใช้พื้นที่ ดังคำกล่าวของ Jacobs (1961) ที่ว่าการออกแบบที่ดีต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้งาน ไม่ใช่ของผู้ออกแบบ และต้องออกแบบให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนในสังคม จึงจะทำให้พื้นที่นั้นเกิดคุณค่าและสอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้งาน

จากแนวคิดดังกล่าวการวิจัยนี้จึงทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบในการวิจัย โดย

ประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมกายภาพ องค์ประกอบของสภาพแวดล้อม ระยะห่างและทิศทางตำแหน่งของสภาพแวดล้อมที่มนุษย์จะสัมพันธ์ด้วยนั้นมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้น (วิลลิสท์ หรยางกูร, 2549) 2) ทฤษฎีจิตวิทยาเกสตัลท์ กระบวนการรับรู้ การจดจำ ซึ่งล้วนเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งภายในและภายนอก¹ ก่อให้เกิดโครงสร้างของระบบมโนทัศน์ และการรับรู้ทางทัศนการ (กัธธ กุลชล, 2545) 3) ทฤษฎีจินตภาพของเมือง องค์ประกอบที่ช่วยให้คนจดจำสภาพแวดล้อมของเมือง ซึ่งมี 5 อย่างด้วยกัน คือ เส้นทาง (paths) เส้นขอบ (edges) ย่าน (districts) ชุมทาง (nodes) และภูมิสัญลักษณ์ (landmarks) (Lynch, 1960)

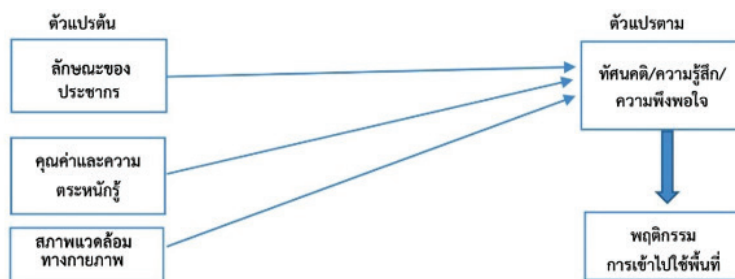
¹ พฤติกรรมภายใน (covert behavior) คือ เป็นการกระทำที่บุคคลอื่นไม่สามารถมองเห็นด้วยตา เช่น การคิด การฝัน การวิเคราะห์หาเหตุผล เป็นต้น

พฤติกรรมภายนอก (overt behavior) คือ การกระทำที่ผู้อื่นสามารถสังเกตได้ เช่น การเดิน การพูด การหัวเราะ การกิน เป็นต้น

นอกจากการทบทวนทฤษฎีข้างต้นแล้วผู้วิจัยได้นำแผนแนวคิดการปรับปรุงชุมชนเมืองและพื้นที่ที่เกี่ยวข้องริมคลองในกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นแนวทางหลักในการพัฒนาพื้นที่ในระยะยาว มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา (ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557)

2. ตัวแปรของงานวิจัย

จากกรอบแนวคิดและทฤษฎี พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมนั้น เป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติโดยตรง ตั้งแต่กำเนิดไปจนถึงการสิ้นสุดชีวิต ดังนั้น ลักษณะของประชากร เช่น อายุ เพศ ชาติพันธุ์ ฯลฯ คุณค่าและความตระหนักรู้ ที่ประชาชนมีต่อพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและความรู้สึกหวงแหน และผูกพันต่อพื้นที่ ตลอดจนบริบทของสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นปัจจัยหลัก ที่ทำให้ประชาชนมีทัศนคติ ความรู้สึก ความพึงพอใจต่อพื้นที่ จากนั้นยังส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการเข้าไปใช้พื้นที่ที่แตกต่างกัน (ดูภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 ตัวแปรต้นและตัวแปรตาม
ที่มา: ผู้วิจัย, 2560

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้เครื่องมือในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. การสำรวจภาคสนาม

แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) สำรวจองค์ประกอบทางกายภาพในปัจจุบัน อันได้แก่ การพัฒนาของพื้นที่ ระบบโครงข่ายการสัญจร การใช้ประโยชน์ที่ดิน รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมและแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญ 2) สำรวจด้านพฤติกรรมการใช้พื้นที่เปิดโล่ง ทั้งความถี่การใช้พื้นที่ ลักษณะการเข้าถึง ช่วงเวลา ระยะเวลา วัตถุประสงค์ และกิจกรรม จากประสบการณ์ของผู้ใช้งาน

2. แบบสอบถาม

อาศัยข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม ได้แก่ ปัจจัยองค์ประกอบทางกายภาพ และพฤติกรรมของประชาชนในการใช้พื้นที่เปิดโล่ง แล้วนำประเด็นต่างๆ มาออกแบบสอบถาม โดยมุ่งเน้นไปในด้านพฤติกรรมการใช้พื้นที่ และทัศนคติที่มีต่อความสำคัญในด้านต่างๆ ทั้งด้านความตระหนักรู้ และความพึงพอใจที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และด้านความรู้สึกทางจิตใจ

การคัดเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง หมายถึง กลุ่มคนที่เป็นผู้เข้ามาทำกิจกรรมภายในพื้นที่เปิดโล่งในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งมุ่งเน้นไปที่กลุ่มคนไทยโดยอาจเข้ามาในวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น มาซื้อสินค้า ท่องเที่ยว มาพักผ่อน ฯลฯ 2) กลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนต่างๆ หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนโดยรอบพื้นที่เปิดโล่งมาตั้งแต่กำเนิดหรือมากกว่า 30 ปี อาจเป็นเจ้าของที่พักอาศัยหรือมีการประกอบกิจกรรมอยู่ในพื้นที่ รวมถึงกลุ่มผู้เช่าที่พักในพื้นที่เพื่อประกอบอาชีพต่างๆ

การดำเนินการวิจัยภาคสนาม

จากการสำรวจพบว่าประชากรที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง ในระยะที่คนสามารถเดินถึงในรัศมีประมาณ 600 เมตร (ภควดี ศรีอ่อน, 2555) มีประชากรรวมประมาณ 2,110 หลังคาเรือน กำหนดให้มีระดับความเชื่อมั่นที่ 95% (Yamane, 1973) ดังนั้น ต้องสอบถามประชากรอย่างน้อย 336 คนและได้คัดเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบสอบถามออกเป็น 2 กลุ่ม ดังกล่าวมาข้างต้น คือ

1. การเก็บแบบสอบถามประชากรกลุ่มคนที่เข้ามาใช้พื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง

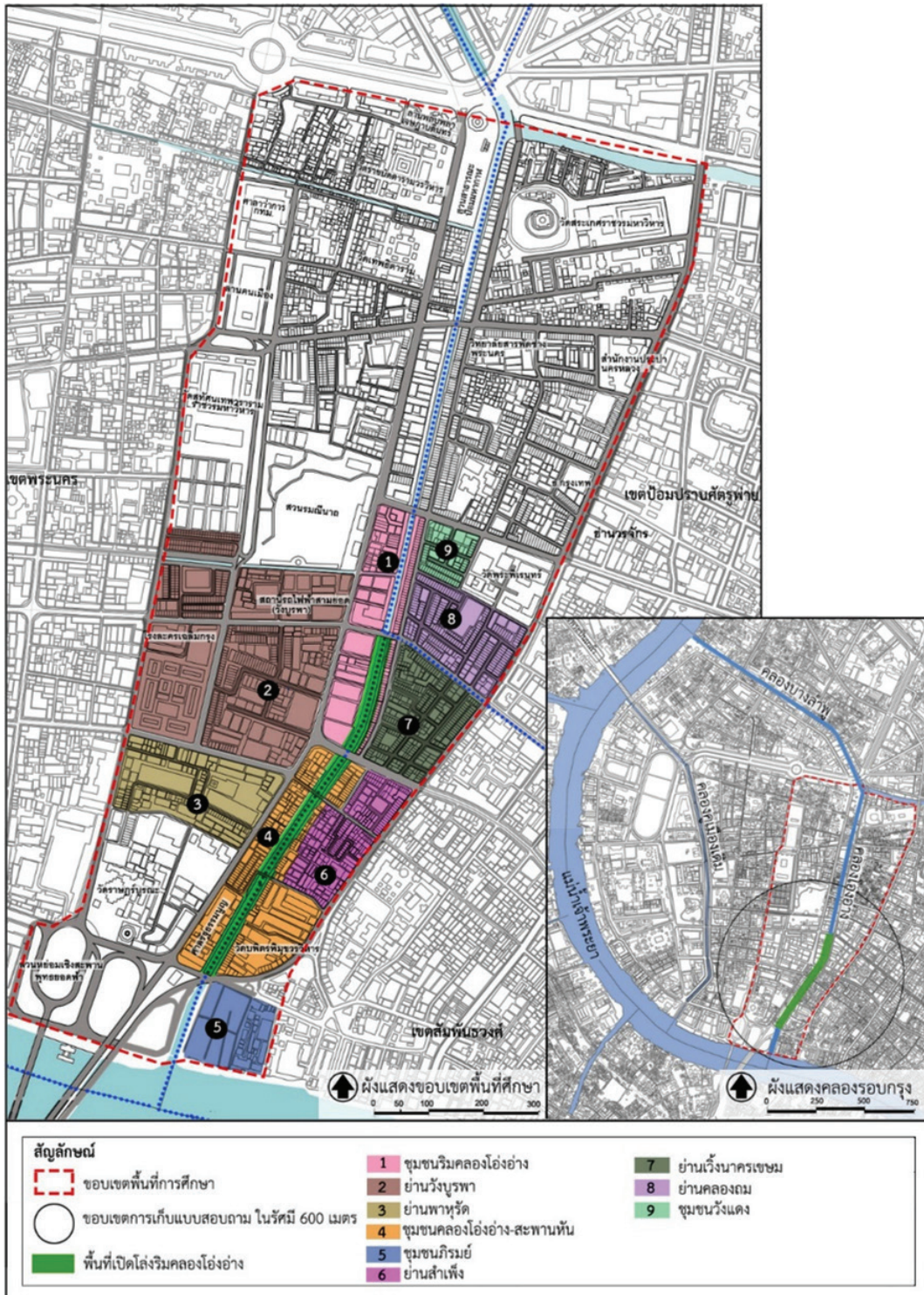
ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่แบบบังเอิญ (accidental sampling) ซึ่งกำหนดประชากรในกลุ่มนี้จำนวน 67 คน คิดเป็น 20% ของประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด การแบ่งช่วงการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม แบ่งเป็นช่วงเช้าและช่วงเย็น ซึ่งเป็นเวลาที่เหมาะสมมากที่สุด เนื่องจากการสังเกตพฤติกรรมเบื้องต้นของผู้ใช้พื้นที่พบว่า ในช่วงเวลาเที่ยงและกลางคืนจะพบเห็นคนที่ใช้พื้นที่น้อยมาก

2. การเก็บแบบสอบถามประชากรกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนต่างๆ

ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) ชุมชนที่เก็บแบบสอบถามประกอบด้วย ชุมชนริมคลองโอ่งอ่าง ชุมชนวังแดง ชุมชนคลองโอ่งอ่าง สะพานหัน ชุมชนภิรมย์ ย่านสำเพ็ง ย่านคลองถม ย่านเวียงนครเกษม ย่านพาหุรัด และย่านวังบูรพา จากการที่งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาในเรื่องพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชนบริเวณโดยรอบเป็นหลัก จึงกำหนดประชากรในกลุ่มนี้จำนวน 296 คน ซึ่งคิดเป็น 80% ของประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด (ดูภาพที่ 4)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งเป็น 4 ส่วนได้แก่ 1) ผลจากการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของคลองโอ่งอ่างและชุมชนโดยรอบ 2) ผลการวิเคราะห์ลักษณะกายภาพของพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างกับชุมชนโดยรอบ 3) ผลจากการวิเคราะห์แบบสอบถามในด้านพฤติกรรมการใช้พื้นที่เปิดโล่ง และ 4) ผลจากการวิเคราะห์แบบสอบถามด้านทัศนคติ ที่มีต่อคลองและพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 4 แผนผังแสดงพื้นที่ศึกษาบริเวณคลองและชุมชนบริเวณโดยรอบพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง
 ที่มา: ดัดแปลงจาก สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2560

ผลจากการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพ ของคลองโองอ่างและชุมชนโดยรอบ

จากการศึกษาข้อมูลและสำรวจลักษณะกายภาพของ
คลองโองอ่างตลอดสายและชุมชนโดยรอบ พบว่าสามารถ
แบ่งพื้นที่ตามลักษณะได้เป็น 2 บริเวณคือ พื้นที่คลอง
โองอ่างตอนบนและพื้นที่คลองโองอ่างตอนล่าง

1. พื้นที่คลองโองอ่างตอนบน

พื้นที่คลองโองอ่างตอนบนครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่บริเวณ
บ่อมหากาฬไปจนถึงสะพานดำรงสถิต จากการประเมิน
ด้านองค์ประกอบทางกายภาพร่วมกับด้านพฤติกรรมการใช้พื้นที่ พบว่า 1) มีการเชื่อมต่อพื้นที่สีเขียว มีสวน
สาธารณะบ่อมหากาฬและสวนรมณีนารถ ที่เป็นพื้นที่
พักผ่อนสำหรับคนในชุมชน และสามารถเชื่อมต่อเป็น
โครงข่ายพื้นที่สีเขียวของเมืองได้ 2) พื้นที่ชุมชน เป็นชุมชน
พักอาศัยดั้งเดิมเป็นส่วนมาก การใช้ประโยชน์พื้นที่
ส่วนมากเป็นที่พักอาศัยซึ่งมีการประกอบอาชีพรับจ้างและ
ค้าขาย ที่เป็นลักษณะร้านค้าขนาดเล็กประกอบกิจการ
อยู่ในที่พักอาศัย 3) การเชื่อมต่อพื้นที่ชุมชนกับคลอง
ในปัจจุบันไม่มีทางเข้าถึงคลองโองอ่างได้โดยตรง เนื่องจาก
มีอาคารตึกแถวสร้างอยู่ติดลำคลอง และพื้นที่บางบริเวณ
มีการบุกรุก โดยใช้เป็นที่จอดรถของคนในชุมชน ทำให้มี
พื้นที่สาธารณะริมคลองในบางบริเวณไม่สามารถใช้งาน
ได้ 4) ปัญหาทางกายภาพของคลอง พบว่ามีน้ำเน่าเสีย
มีพื้นที่กร้าง ซึ่งในปัจจุบันไม่ได้มีการใช้ประโยชน์ด้าน
คมนาคม 5) ด้านพฤติกรรมการใช้พื้นที่ มีคนดั้งเดิม
ที่อาศัยตั้งแต่กำเนิดหรืออยู่ในพื้นที่มานานกว่า 30 ปี เป็น
ส่วนมาก ซึ่งยังคงมีความผูกพันกับคลองโองอ่าง แต่ด้วย
ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน ทำให้การ
เข้าไปใช้ประโยชน์ลำคลองน้อยลง (ดูภาพที่ 5 และภาพที่ 7)

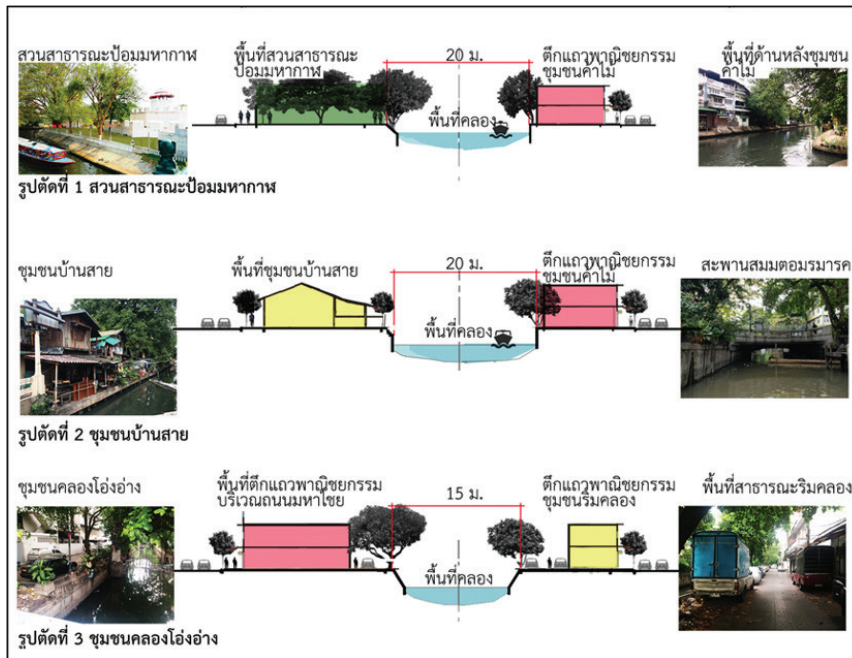
2. พื้นที่คลองโองอ่างตอนล่าง

พื้นที่คลองโองอ่างตอนล่างครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่บริเวณ
สะพานดำรงสถิตหรือสะพานเหล็กไปจนถึงปากคลอง
โองอ่างในทิศใต้ การประเมินด้านองค์ประกอบทาง

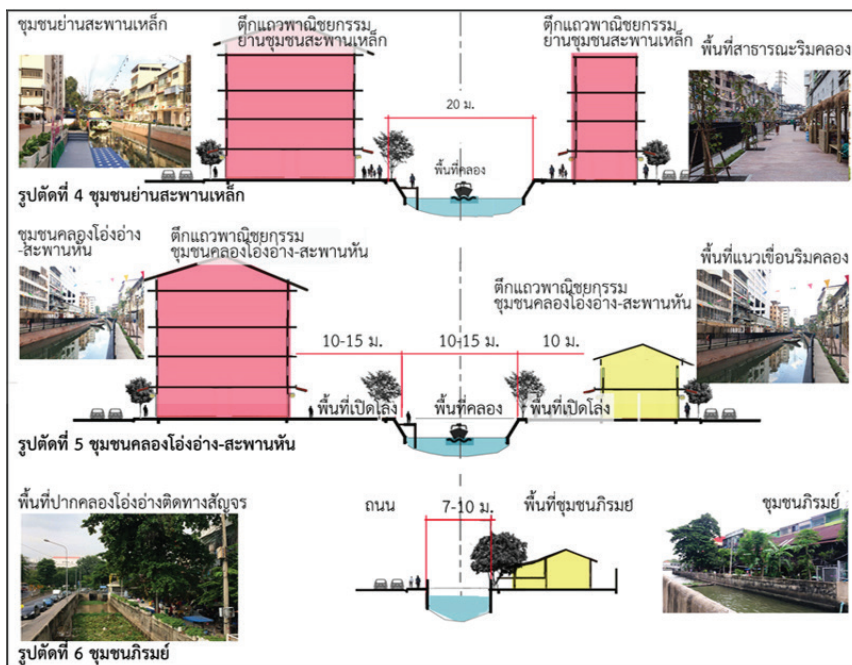
กายภาพร่วมกับด้านพฤติกรรมการใช้พื้นที่ พบว่า 1) มีการ
เชื่อมต่อกับพื้นที่สีเขียว โดยมีพื้นที่สาธารณะสำหรับการ
พักผ่อนของคนในชุมชน คือสวนหย่อมเชิงสะพาน
พระพุทธรูปและพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโองอ่าง 2)
พื้นที่ชุมชนส่วนมากเป็นย่านการค้า ที่มีการประกอบ
กิจการมากกว่า 30 ปี 3) การเชื่อมต่อพื้นที่ชุมชนกับคลอง
ในปัจจุบันมีอาคารพาณิชย์ สูง 2-4 ชั้น ตั้งอยู่ริมคลอง
โองอ่าง โดยหันหน้าออกสู่พื้นที่ทั้งสองฝั่งคลอง โดยในฝั่ง
ตะวันออกจะหันหน้าเข้าสู่คลองโองอ่างและถนนบริพัตร
ส่วนฝั่งตะวันตกจะหันหน้าไปยังถนนจักรเพชรและคลอง
โองอ่าง ระหว่างตึกแถวแต่ละคูหาจะมีทางเชื่อมต่อไปยัง
พื้นที่เปิดโล่งริมคลอง ทำให้พื้นที่ที่มีความเชื่อมต่อในด้าน
การสัญจร และมีพื้นที่สาธารณะริมคลองที่ประชาชน
สามารถเข้าไปใช้งาน 4) ปัญหาทางกายภาพของคลอง
หลังการฟื้นฟูจากโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์คลองโองอ่าง
สภาพน้ำเริ่มมีคุณภาพที่ดีขึ้น ไม่มีกลิ่นเหม็นรวมทั้งพื้นที่
คลองมีความสะอาดและเป็นระเบียบ แต่ยังมีปัญหาการ
บุกรุกพื้นที่เพื่อประกอบกิจการค้าขาย 5) ด้านพฤติกรรม
การใช้พื้นที่ ด้วยลักษณะพื้นที่ซึ่งเป็นย่านการค้า กิจกรรม
ของผู้มาใช้งานจึงเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการมาซื้อขาย
สินค้าและ รับประทานอาหาร ซึ่งผู้ใช้งานมีทั้งคนในชุมชน
และคนภายนอก (ดูภาพที่ 6 และภาพที่ 7)

ผลการวิเคราะห์ลักษณะกายภาพของพื้นที่ เปิดโล่งริมคลองโองอ่างกับชุมชนโดยรอบ

อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนเข้าไปใช้พื้นที่เปิด
โล่งคือ สภาพแวดล้อมกายภาพพื้นที่เปิดโล่งและชุมชน
โดยรอบ ที่ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่เปิด
โล่งริมคลองโองอ่าง ซึ่งชุมชนที่อยู่บริเวณโดยรอบพื้นที่
เปิดโล่ง พบว่ามีลักษณะแตกต่างกัน 2 รูปแบบคือ 1)
ชุมชนพักอาศัย ซึ่งคนส่วนมากจะใช้บ้านเรือนเพื่อการพัก
อาศัยเพียงอย่างเดียว หรืออาจมีการประกอบอาชีพ เช่น
การค้าขาย แต่เป็นกิจการขนาดเล็กในครัวเรือน ได้แก่
ชุมชนคลองโองอ่างสะพานหัน ชุมชนภิรมย์ และชุมชน-
วังแดง และ 2) ชุมชนย่านการค้า มีประกอบอาชีพค้าขาย
เป็นหลัก เป็นอาชีพดั้งเดิมในพื้นที่ ก่อเกิดเป็นย่านการค้า

ภาพที่ 5 รูปตัดพื้นที่บริเวณคลองโอ่งอ่างตอนบนแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เปิดโล่งริมคลองกับชุมชนโดยรอบ ที่มา: การสำรวจและวิเคราะห์โดยผู้วิจัย, 2560

ภาพที่ 6 รูปตัดพื้นที่บริเวณคลองโอ่งอ่างตอนล่างแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เปิดโล่งริมคลองกับชุมชนโดยรอบ ที่มา: การสำรวจและวิเคราะห์โดยผู้วิจัย, 2560

27

ที่สำคัญและมีชื่อเสียง ได้แก่ ย่านพาหุรัด ย่านคลองถม และย่านสำเพ็ง โดยผลจากการสำรวจพื้นที่และการสังเกตพฤติกรรมการเข้าไปใช้พื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง พบประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. การเข้าถึงพื้นที่

พบว่ามีการเชื่อมต่อพื้นที่กิจกรรมกับบริเวณพื้นที่เปิดโล่งริมคลอง ทั้งในด้านมุมมองและทางด้านกายภาพยังไม่เหมาะสม เนื่องจากพื้นที่ริมคลองโอ่งอ่างอยู่ในชุมชนย่านการค้า มีอาคารตึกแถวพาณิชย์สูงที่โอบล้อมพื้นที่ จึงส่งผลให้การเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่กับเส้นทางสัญจรและสถานที่ต่างๆ ถูกกีดขวางและบดบังด้วยอาคารพาณิชย์ ทั้งในบริเวณสะพานดำรงสถิต บริเวณย่านพาหุรัด สะพานหัน ย่านสำเพ็ง และบริเวณสะพานบพิตรพิมุข

จากการสำรวจบริเวณสะพานโอสถานนท์ พบว่าผู้ใช้งานโดยเฉพาะมีกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนกริมมาลัยพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ แต่เส้นทางเดินเท้าในบริเวณนี้ยังไม่สะดวกและปลอดภัย นอกจากนี้การสำรวจยังพบว่าพื้นที่เปิดโล่งริมคลองบางบริเวณไม่มีทางเข้าถึง ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการมาใช้พื้นที่ของประชาชนผู้อาศัยในชุมชนต่างๆ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนวังแดง ย่านคลองถม ย่านเวียงนครเกษม ย่านวังบูรพาและย่านพาหุรัด (ดูภาพที่ 8)

2. กิจกรรมที่มีในพื้นที่

จากการสำรวจพื้นที่และวิเคราะห์พฤติกรรมผู้ใช้สอยพบว่าผู้ใช้ส่วนมากนิยมทำกิจกรรมนันทนาการแบบผ่อนคลาย (passive recreation) อันได้แก่ การเดินเล่น รับประทานอาหารและเครื่องดื่ม และจับจ่ายซื้อสินค้า เนื่องจากพื้นที่อยู่ในย่านการค้า อย่างไรก็ตามการศึกษาพบว่าในการทำกิจกรรมในพื้นที่ยังมีปัญหาการกระจุกตัวของกิจกรรม นอกจากนี้บางบริเวณ มีการใช้งานร่วมกันทั้งในส่วนร้านค้า ร้านอาหาร ทางเดินและพื้นที่กิจกรรมซึ่งผู้ใช้งานส่วนมากมองว่าพื้นที่ไม่มีความน่าใช้ สำหรับการทำกิจกรรมหรือพักผ่อน

3. สภาพแวดล้อมกายภาพ

จากการสำรวจและสังเกตพฤติกรรมผู้ใช้สอย พบว่าสิ่งแวดล้อมความสะดวกยังมีไม่เพียงพอ เช่น ที่นั่ง ถังขยะ ป้ายอธิบาย ห้องน้ำ เครื่องรับจ่ายเงินอัตโนมัติและป้ายแสดงข้อมูลต่างๆ ส่วนในด้านความปลอดภัย พบว่าพื้นที่บางช่วงยังมีการก่อสร้างหรือมีอาคารเก่าและชำรุด จึงไม่มีความปลอดภัยสำหรับการมาใช้พื้นที่ในส่วนที่มีการปรับปรุงเสร็จสมบูรณ์ พบว่ายังขาดการบริหารจัดการที่ดี บางพื้นที่มีการบุกรุกของจนจาด รวมทั้งสัตว์ไม่พึงประสงค์ อันได้แก่ สุนัขจรจัด ตัวเงินตัวทอง และหนู

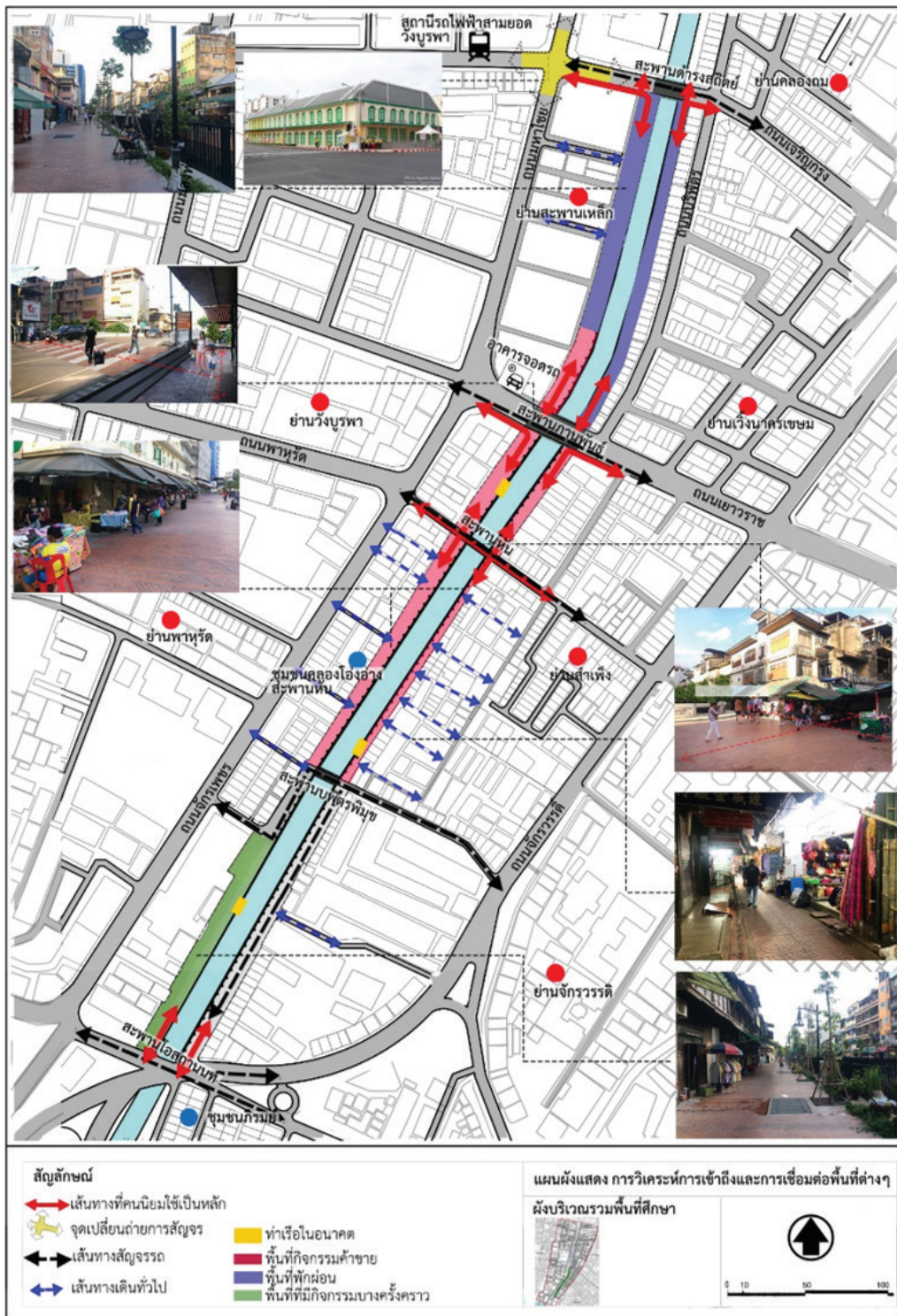
ด้านความงาม ในบริเวณโดยรอบพื้นที่เปิดโล่ง มีสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ และสวยงาม แต่อาคารอนุรักษ์หลายหลังมีสภาพทรุดโทรม อย่างไรก็ตามจากการปรับปรุงพื้นที่ในปัจจุบัน ช่วยให้น้ำมีคุณภาพที่ดีขึ้น รวมถึงมีการปลูกพืชพันธุ์เพิ่มมากขึ้น จึงช่วยให้พื้นที่ดูงามน่าใช้ยิ่งขึ้น

ผลจากการวิเคราะห์แบบสอบถามในด้านพฤติกรรมการใช้พื้นที่เปิดโล่ง

พฤติกรรมการเข้ามาใช้พื้นที่เปิดโล่งของผู้ตอบแบบสอบถามนั้น มีลักษณะที่สอดคล้องกับข้อมูลด้านกายภาพของพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งมีประเด็นสำคัญโดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การเข้าถึงพื้นที่และการเชื่อมต่อ

ในการเข้าถึงพื้นที่ ผู้ใช้ส่วนมากเป็นผู้ที่อาศัยในชุมชนโดยรอบคลองโอ่งอ่างจึงมีความสะดวกในการมาใช้งาน รองลงมาคือใช้พื้นที่เพื่อการสัญจรไปยังพื้นที่อื่น และทำงานในพื้นที่ชุมชนโดยรอบ การเข้าถึงพื้นที่ส่วนมากใช้การเดินเท้า รองลงมาคือยานพาหนะส่วนตัว และการเดินทางด้วยระบบขนส่งสาธารณะ การเชื่อมต่อไปยังสถานที่ใกล้เคียง ส่วนมากเชื่อมต่อไปยังย่านการค้า เช่น พาหุรัด สำเพ็งและคลองถม รองลงมาคือ ศาสนสถานต่างๆ และย่านชุมชนเก่า เช่น เยาวราช ชุมชนบ้านบาตร เป็นต้น

ภาพที่ 8 แผนผังแสดงการวิเคราะห์การเข้าถึงและการเชื่อมต่อพื้นที่กิจกรรมต่างๆ
ที่มา: การสำรวจและวิเคราะห์โดยผู้วิจัย, 2560

2. การใช้งานในพื้นที่และภาพลักษณ์ที่งดงาม

ด้วยลักษณะพื้นที่บริเวณริมคลองโอ่งอ่าง ที่อยู่ท่ามกลางของชุมชน จึงทำให้ผู้ใช้สามารถเดินทางมาใช้พื้นที่ได้สะดวก และสามารถเดินทางต่อไปยังสถานที่ใกล้เคียงได้หลากหลาย จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ประชาชนเข้ามาใช้งานในพื้นที่ รวมทั้งภาพลักษณ์ที่สวยงาม มีความร่มรื่น และเงียบสงบเหมาะแก่การพักผ่อน โดยช่วงเวลาที่ผู้ใช้นิยมมาคือ ในช่วงเช้า (06.00 น.-09.00 น.) และช่วงเย็น (17.00 น.-18.00 น.) อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ผู้ใช้ส่วนมากใช้เวลาทำกิจกรรมในพื้นที่ต่ำกว่า 1 ชั่วโมง ซึ่งอาจเกิดจากการที่กิจกรรมที่มีในพื้นที่ยังไม่ตอบสนองต่อผู้ใช้งานส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ค้าขาย และพื้นที่บางบริเวณยังไม่เหมาะสมต่อการมาพักผ่อนเพราะมีการสัญจรของคนในชุมชน

3. กิจกรรมที่มีในพื้นที่

การศึกษาพบว่า ผู้ใช้งานส่วนมากเป็นผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนโดยรอบคลองโอ่งอ่าง กลุ่มผู้ใช้พื้นที่ส่วนใหญ่คือ กลุ่มคนวัยทำงานและผู้สูงอายุ กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่โดยส่วนใหญ่คือ การเดินเล่น จิบจ่ายซื้อสินค้าและรับประทานอาหาร เนื่องจากกิจกรรมที่มีในพื้นที่เป็นกิจกรรมการค้าเป็นหลัก อันได้แก่ ร้านเสื้อผ้า ร้านอาหารและอุปกรณ์ของใช้ ฯลฯ รองลงมาคือ การนั่งพักผ่อนทำบุญตักบาตร และออกกำลังกาย เช่น การวิ่ง การยืนยืดเส้นยืดสาย เป็นต้น

ทั้งนี้ พบว่าการรับรู้ของคนที่มาใช้พื้นที่ซึ่งเป็นลักษณะความรู้สึกที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรม โดยพื้นที่สำหรับการมาพักผ่อนยังไม่ตอบสนองความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้งาน ในบางพื้นที่จะมีผู้มาใช้งานเป็นประจำ ส่งผลให้เกิด

การจับจองพื้นที่ในการทำกิจกรรมเฉพาะคนบางกลุ่ม เช่น การค้าขาย การใช้พื้นที่จอดรถ และความรู้สึกปลอดภัย ซึ่งพบว่าปัจจัยที่ทำให้คนเข้ามาใช้พื้นที่ในช่วงเช้าและช่วงเย็น คือ เรื่องความปลอดภัยเป็นหลัก เนื่องจากในช่วงกลางวันจะมีแสงสว่างน้อย บางบริเวณเป็นอาคารอนุรักษ์จึงไม่มีคนพักอาศัยอยู่ ทำให้เกิดพื้นที่เสี่ยงต่ออาชญากรรม

ผลจากการวิเคราะห์แบบสอบถามด้านทัศนคติ ที่มีต่อคลองและพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง

จากผลการสำรวจด้วยแบบสอบถามสามารถวิเคราะห์ได้ว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อทัศนคติต่อคลองและพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง ประกอบด้วย 1) การตระหนักรู้คุณค่าความสำคัญของพื้นที่ ซึ่งหมายถึงการที่ประชาชนให้ความหมายและความสำคัญกับพื้นที่ริมคลอง ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม 2) ความพึงพอใจที่มีต่อสภาพแวดล้อม เป็นการให้ความหมายและความสำคัญที่มีต่อพื้นที่ ในลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และ 3) ด้านความรู้สึกผูกพันกับพื้นที่คลองและพื้นที่เปิดโล่ง หมายถึงการที่ประชาชน มีความรู้สึกผูกพันห่วงแหน และมีความภูมิใจต่อพื้นที่ เมื่อดูจากค่าเฉลี่ยความสำคัญ²พบว่า ด้านการตระหนักรู้คุณค่าความสำคัญของพื้นที่ ได้รับการประเมินค่าความสำคัญในระดับมาก (Mean = 3.54, S.D. = 0.93) รวมทั้งด้านความรู้สึกผูกพันกับพื้นที่คลองและพื้นที่เปิดโล่ง ได้รับการประเมินค่าความสำคัญมาก (Mean = 3.58, S.D. = 0.75) ส่วนด้านความพึงพอใจที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพได้รับการประเมินค่าความสำคัญในระดับปานกลาง (Mean = 3.21, S.D. = 0.54) ดังตารางที่ 1

² ค่าเฉลี่ยความสำคัญ ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าของลิเคิร์ต

ตารางที่ 1 แสดงค่าคะแนนระดับความสำคัญ³ ของคลองและพื้นที่เปิดโล่งริมคลอง ในด้านต่างๆ

1. การตระหนักรู้ถึงคุณค่าความสำคัญของพื้นที่		Mean	S.D.	ความสำคัญ
กลุ่มคนที่เข้าไปทำกิจกรรมในพื้นที่เปิดโล่งริมคลองเอง		3.54	0.70	มาก
กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างๆ	คนที่เคยไปใช้พื้นที่	3.70	0.82	มาก
	คนที่ไม่เคยไปใช้พื้นที่	3.13	1.05	ปานกลาง
รวม		3.54	0.93	มาก
2. ความพึงพอใจที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพ		Mean	S.D.	ความสำคัญ
กลุ่มคนที่เข้าไปทำกิจกรรมในพื้นที่เปิดโล่งริมคลองเอง		3.22	0.62	ปานกลาง
กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างๆ	คนที่เคยไปใช้พื้นที่	3.27	0.58	ปานกลาง
	คนที่ไม่เคยไปใช้พื้นที่	3.08	0.42	ปานกลาง
รวม		3.21	0.54	ปานกลาง
3. ความรู้สึกผูกพันกับพื้นที่		Mean	S.D.	ความสำคัญ
กลุ่มคนที่เข้าไปทำกิจกรรมในพื้นที่เปิดโล่งริมคลองเอง		3.53	0.75	มาก
กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างๆ	คนที่เคยไปใช้พื้นที่	3.68	0.74	มาก
	คนที่ไม่เคยไปใช้พื้นที่	3.33	0.72	ปานกลาง
รวม		3.58	0.75	มาก

ที่มา: การวิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย

ทั้งนี้พบว่ากลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างๆที่ไม่เคยมาใช้พื้นที่นั้น เป็นผู้ที่ใช้ที่เพิ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่เปิดโล่งและชุมชนบริเวณโดยรอบ จึงไม่มีความผูกพันกับพื้นที่เปิดโล่ง ทำให้ประเมินค่าความสำคัญของพื้นที่ ทั้ง 3 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง ในส่วนด้านความพึงพอใจที่มีต่อสภาพแวดล้อม ผู้ตอบแบบสอบถามในทุกกลุ่มประเมินค่าความสำคัญอยู่ในระดับปานกลาง

ซึ่งลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับพื้นที่เปิดโล่งสามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1. กลุ่มชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่เปิดโล่งในระดับมาก

ได้แก่ ชุมชนริมคลองเอง ชุมชนคลองเอง

³ ค่าคะแนนระดับความสำคัญประกอบด้วย คะแนนค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.51-5.00 เท่ากับมากที่สุด คะแนนค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.51-4.50 เท่ากับมาก คะแนนค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.51-3.50 เท่ากับปานกลาง คะแนนค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.51-2.50 เท่ากับน้อย คะแนนค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00-1.50 เท่ากับ น้อยที่สุด

สะพานหัน ย่านสำเพ็งและชุมชนภิรมย์ จากการที่ชุมชนตั้งอยู่ใกล้กับพื้นที่เปิดโล่ง ทำให้การเดินเข้าถึงพื้นที่ได้สะดวกจึงมีความถี่ในการมาใช้พื้นที่สูง และผู้ใช้งานจึงปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่อย่างใกล้ชิด ดังเห็นได้จากการประเมินค่าความสำคัญ ในด้านการตระหนักรู้ถึงคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ และด้านความรู้สึกผูกพันกับพื้นที่ที่อยู่ในระดับมาก

2. กลุ่มชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่เปิดโล่งในระดับปานกลาง

ได้แก่ ย่านวังบูรพา พาหุรัด เวียงนครเกษม คลองถม และชุมชนวังแดง เนื่องจากพื้นที่ชุมชนไม่ได้อยู่ใกล้กับพื้นที่เปิดโล่ง ทำให้การเดินเข้าถึงพื้นที่ไม่ได้สะดวก จึงมีความถี่ในการมาใช้พื้นที่น้อย และผู้ใช้งานจึงมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่น้อย ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ ดังเห็นได้จากการประเมินค่าความสำคัญด้านความรู้สึกผูกพันกับพื้นที่ และด้านความพึงพอใจที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่อยู่ในระดับปานกลาง

อภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างมีศักยภาพในการเป็นพื้นที่สาธารณะในระดับชุมชนที่สามารถให้บริการและตอบสนองกิจกรรมที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมของชุมชนบริเวณโดยรอบ ดังเห็นได้จากคนที่เข้ามาใช้พื้นที่ส่วนมาก (ร้อยละ 70.0) ล้วนแต่เป็นคนที่อาศัยอยู่ในชุมชน

ในการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างกับชุมชนบริเวณโดยรอบ เป็นการเข้ามามีพื้นที่เพื่อกิจกรรมด้านการค้าขาย มากกว่ากิจกรรมพักผ่อน เกิดการใช้พื้นที่ในลักษณะเกื้อหนุนกันระหว่างคนภายในชุมชน และผู้ใช้งานภายนอก ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางด้านสังคม

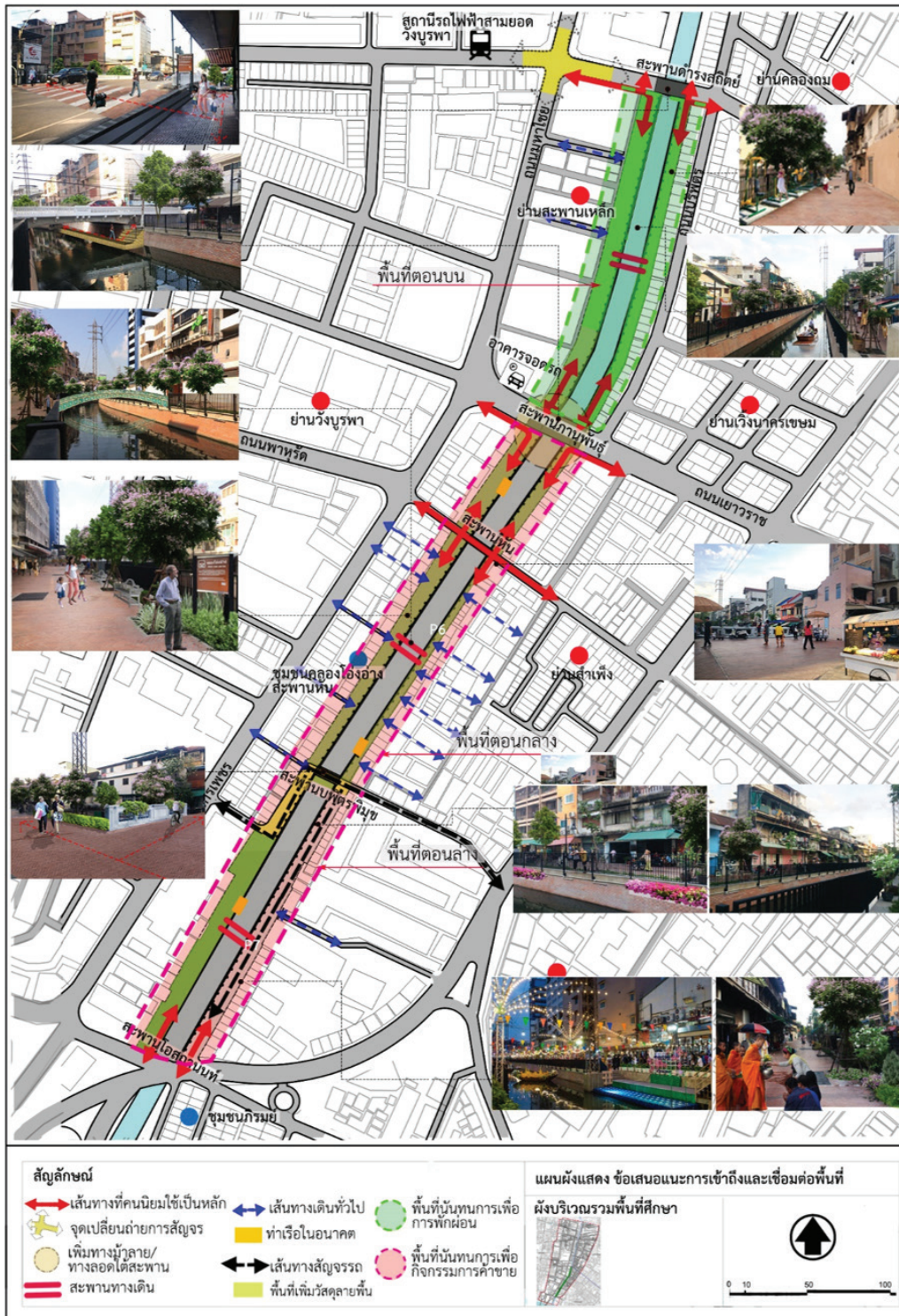
จากการประเมินค่าความสำคัญที่มีต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งได้ค่าอยู่ในระดับปานกลาง การสำรวจและสังเกตการใช้สอยบ่งชี้ว่ากายภาพของพื้นที่เปิดโล่ง ยังมีปัญหาในการใช้งาน ซึ่งได้แก่ การเข้าถึงพื้นที่ยังไม่มี การเชื่อมต่อกันที่ดี พื้นที่กิจกรรมยังไม่ตอบสนองต่อการใช้งานของคนส่วนมากในชุมชน และปัญหาด้านสภาพแวดล้อมกายภาพของพื้นที่ ที่ยังขาดการบริหารจัดการที่ดี นอกจากนี้ลักษณะของประชากร และระยะความใกล้ไกลของชุมชนทำให้เกิดคุณค่าและความตระหนักรู้ ความพึงพอใจที่มีต่อสภาพแวดล้อมกายภาพและความรู้สึก ซึ่งเป็นพฤติกรรมภายในที่เป็นส่วนสำคัญในการมาใช้พื้นที่

ข้อเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง

ข้อเสนอแนะที่เหมาะสมในการพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างให้สัมพันธ์กับชุมชนบริเวณโดยรอบ มีดังนี้

1. การเชื่อมต่อเส้นทางและสร้างการเข้าถึงพื้นที่

ควรมีการปรับปรุงเส้นทางการเข้าถึงพื้นที่ให้มีการเชื่อมต่อกัน ทั้งทางเท้าริมถนน เส้นทางเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่เพื่อช่วยให้การสัญจรไปมาในพื้นที่มีความสะดวกยิ่งขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างย่านพาหุรัด สะพานหัน และย่านสำเพ็ง ซึ่งเป็นพื้นที่ย่านการค้าขาย ควรมีการจัดระเบียบร้านค้าแผงลอย ปรับปรุงทางเท้าให้เป็นเส้นทางหลักในการเข้าถึงพื้นที่ นอกจากนี้ควรเพิ่มสะพานเดินเท้าเพื่อใช้สัญจรระหว่างสองฝั่งคลอง เพื่อลดความแออัดในการสัญจรบริเวณพื้นที่ย่านการค้า ทั้งนี้การพัฒนาพื้นที่บริเวณดังกล่าว จะช่วยส่งเสริมให้พื้นที่ชุมชน ศาสนสถาน โบราณสถานและพื้นที่เปิดโล่งมีการเชื่อมต่อกันของชุมชนต่างๆ ที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม และการเชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น วัด โบราณสถาน รวมถึงพื้นที่เปิดโล่งสาธารณะในระดับเมือง (ดูภาพที่ 9)

ภาพที่ 9 แผนผังแสดงแนวทางการพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างที่สัมพันธ์กับชุมชนบริเวณโดยรอบ
ที่มา: การวิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัย

2. การส่งเสริมพื้นที่กิจกรรม

ในปัจจุบันพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่างรองรับกิจกรรมค้าขายเป็นกิจกรรมหลัก แต่ปัญหาที่พบคือปัญหาการกระจุกตัวของกิจกรรมดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ควรมีการแบ่งพื้นที่ให้เชื่อมต่อกับกิจกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงและสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ เพื่อช่วยในการส่งเสริมกิจกรรมให้ตอบสนองต่อทุกกลุ่มคน แนวทางในการจัดการกับพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆ มีดังนี้ 1) พื้นที่นั้นหนาแน่นเพื่อการพักผ่อน ควรส่งเสริมกิจกรรมการออกกำลังกายหรือกิจกรรมที่ผ่อนคลาย 2) พื้นที่รองรับกิจกรรมการค้า ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญที่สุดและเป็นเอกลักษณ์ ควรมีการส่งเสริมและจัดระเบียบให้ดีขึ้น ปรับปรุงภาพลักษณ์ของร้านค้าให้มีรูปแบบที่เหมือนกัน และสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ (ดูภาพที่ 9)

3. การปรับปรุงกายภาพพื้นที่ในด้านอื่นๆ

จากการศึกษาที่พบว่า กายภาพของพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง ยังขาดการบริหารจัดการที่ดี ดังนั้น ที่ควรมีการปรับปรุงและส่งเสริม ได้แก่ 1) ความน่าใช้และภาพลักษณ์ที่สวยงาม ควรมีการปรับปรุงอาคารที่อยู่บริเวณโดยรอบ โดยการอนุรักษ์อาคารเดิมไว้และซ่อมแซมให้มีสภาพที่คงทน มีการดูแลพืชพันธุ์อย่างสม่ำเสมอ มีการจัดระเบียบการค้าขาย 2) ในด้านความปลอดภัย ควรมีการรักษาความปลอดภัยในช่วงกลางคืน ปรับปรุงพื้นที่มุมอับ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการบุกรุกของคนจรจัดและสัตว์ไม่พึงประสงค์ 3) ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้วยลักษณะพื้นที่ที่เป็นแนวยาวขนานไปกับลำคลอง จึงควรมีการเพิ่มที่นั่ง ศาลา ถังขยะ ห้องน้ำ รวมทั้งกล้องวงจรปิด ให้เพียงพอ รวมถึงควรมีป้ายแสดงข้อมูลต่างๆ และพื้นที่จอดรถยนต์ให้เกิดความสะดวกแก่ผู้มาใช้บริการ ตลอดจนเกิดประสิทธิภาพในการดูแลรักษาต่อไป

โดยชุมชนบริเวณโดยรอบ ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่เปิดโล่งในระดับมากและปานกลาง เป็นผู้ที่ใช้ที่สำคัญในการมาใช้งาน ซึ่งนอกจากการมาทำกิจกรรมเพื่อการค้าขาย

แล้ว ยังก่อเกิดการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนที่มีความหลากหลายด้านเชื้อชาติ ในลักษณะการดำรงชีวิต ก่อเกิดเป็นย่านการค้าที่สำคัญในพื้นที่ ซึ่งล้วนมีความผูกพันห่วงแหนพื้นที่ ผู้ใช้ที่กล่าวมาจึงเป็นส่วนสำคัญในการปกป้องดูแลรักษาพื้นที่ ในฐานะพื้นที่สาธารณะของชุมชน ดังนั้น การพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งริมคลองโอ่งอ่าง จึงคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก โดยมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ที่เป็นส่วนช่วยอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ให้สามารถใช้งานได้อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กนกวรรณ หิรัญรัตน์. (2547). *เอกลักษณ์และความหมายเรื่องถิ่น ในย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหัน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

กองนโยบายและแผน สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร. (2551). *รายงานการศึกษาสวนสาธารณะกรุงเทพมหานคร 2550*. สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2560, จาก <http://cpd.bangkok.go.th/planning/default.asp?gotourl=http://www.bma-cpd.go.th/lrup/Myoffice/MyFirstPage.htm>

กำธร กุลชล. (2545). *การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร: การติดตามคำตอบในรอบ 40 ปี* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. ภาควิชาสถาปัตยกรรม. (2557). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจ้างที่ปรึกษา จัดทำแผนการปรับปรุงชุมชนเมืองและพื้นที่เกี่ยวเนื่องริมคลองในกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธนกร อุดมทรัพย์. (2554). *การปรับปรุงพื้นที่ในย่านที่มีความหลากหลายของกิจกรรม กรณีศึกษาพื้นที่บริเวณถนนราชดำเนินกลาง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).

นฤมล รัตนสุวรรณ. (2561, ตุลาคม 28). *ปรับโฉม ริมคลองโอ่งอ่าง ประเดิมจัด ‘ลอยกระทง’ ยิ่งใหญ่*. สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2561, จาก https://www.matichon.co.th/local/quality-life/news_1200485

จีวรธรณ ขำนาญช่วง. (2544). *การเปรียบเทียบความน่าเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของมาตรวัด เจตคติรูปแบบลิเคอร์ที่จัดเรียงลำดับข้อคำถามทางบวกและทางลบต่างกัน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร).

พรทิพย์ กิมนวน. (2561, พฤษภาคม-สิงหาคม). *คุณลักษณะและรูปแบบการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะเพื่อกิจกรรมการค้าและบริการในย่านมือพาณิชย์กรรมเมืองตรัง*. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal* 11, 2, 2251-2254.

ภควดี ศรีอ่อน. (2555). *พฤติกรรมการใช้สวนสาธารณะและสภาพแวดล้อมทางภูมิทัศน์ กรณีศึกษาสวนรมณีนาถ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร).

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. (2549). *พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม: มุขฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. (2560). *เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ แนวทางการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนริมคลองรอบกรุงและพื้นที่ต่อเนื่อง*. กรุงเทพฯ: สำนักผังเมือง.

สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร และ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2547). *แผนที่ชุมชนกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักผังเมือง.

ภาษาต่างประเทศ

Cooper Marcus, C., & Francis, C. (1998). *People places: Design guidelines for urban open space*. New York : Van Nostrand Reinhold.

Jacobs, J. (1961). *The death and life of Great American cities*. New York: The Modern Library.

Keeble, L. (1972). *Principles and practice of town and country planning*. London: The Estates Gazette.

Lynch, Kevin. (1960). *The image of the city* (1st ed).
Cambridge, MA: MIT Press.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory
analysis* (3rd ed). New York: Harper and Row.